

Robek, Edmund

Pastoralista - teoretyk i praktyk

Warszawskie Studia Pastoralne 13, 257-266

2011

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. EDMUND ROBEK SAC

PASTORALISTA – TEORETYK I PRAKTYK

Wśród teologów praktyków toczy się dyskusja na temat hierarchicznej kolejności problemów w badaniach teologiczno-pastoralnych. Sprowadza się to do pytania: czy na pierwszym miejscu jest teoria czy doświadczenie, będące wynikiem praktyki? Odpowiedź na to pytanie wiąże się z wyborem metod do przeprowadzenia badań w zakresie teologii pastoralnej. Wychodząc od teorii w teologii pastoralnej wypracowano sylogizm praktyczny, na który składają się trzy elementy: normatywny (przesłanka większa), empiryczny (przesłanka mniejsza) i praktyczny (wnioski i postulaty). Drugi schemat na pierwszym miejscu stawia doświadczenie, które trzeba rozeznaczyć, następnie je ocenić i na tej podstawie ustalić sposoby działania. Te

* **Ks. prof. UKSW dr hab. EDMUND ROBEK, SAC** – pallotyn SAC, kierownik Katedry Organizacji Duszpasterstwa w Sekcji Teologii Pastoralnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wiceprzewodniczący w Polskim Stowarzyszeniu Pastoralistów i Duszpasterzy im. Jana Pawła II, przewodniczący redakcji „Warszawskich Studiów Pastoralnych” (półrocznik Sekcji Teologii Pastoralnej na UKSW). Wypromował 1 doktora, kilku magistrów. Autor ma w swoim dorobku 14 książek, kilkadziesiąt artykułów naukowych, popularno-naukowych i popularnych. Na szczególną uwagę zasługują: *Pielgrzymka do Ojczyzny Jezusa śladami Trójjedynego Boga*, Warszawa 2003; *Miłość zbawcza w Kościele i w świecie. Wizja teologiczno-pastoralna w świetle nauczania Jana Pawła II*, Warszawa 2006; *Pallotyńskie apostołstwo miłości*, Warszawa 2007; *Kościółowi w Polsce powiedz... Refleksja teologiczno-pastoralna*, Warszawa 2009. Został odznaczony Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi za szczególną troskę o ludzi ubogich i bezdomnych, odznaką za zasługi dla Miasta Stołecznego Warszawy i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

dwa sposoby uprawiania teologii pastoralnej są uprawomocnione, ale pod warunkiem, że teoria i praktyka będą stawiały dwubiegunową jedność.

Polskie Stowarzyszenie Pastoralistów i Duszpasterzy im. Jana Pawła II zrodziło się z potrzeby dialogu między teoretykami i praktykami pastoralnymi. Jego celem „jest rozwijanie wiedzy i prowadzenie badań naukowych w zakresie teologii pastoralnej, doskonalenie pastoralne duszpasterzy i upowszechnianie zasad i nowoczesnych metod działalności duszpasterskiej Kościoła oraz promowanie i wspieranie dialogu między pastoralistami i praktykami kościelnymi” (art. 11).

Pastoraliści powinni uznać w swoich badaniach tezę wyjściową, że teoria i praktyka powinny nieustannie się poznawać i wymieniać. Teologia jest wiedzą spójną merytorycznie (teologia jest jedna), ale pod względem naukowym zróżnicowaną. Każda dyscyplina teologiczna wyznacza bowiem własne cele badawcze i stosuje właściwe swojej specjalności metody. Spojrzenie pastoralisty może różnić się zatem od postrzegania teologów teoretyków. Wszystkie specjalności teologiczne łączy jednak wspólny cel: teologiczna refleksja naukowa powinna prowadzić do praktycznych wniosków. W teologii pastoralnej jest to cel główny, którego realizacja wymaga ścisłej współpracy między teoretykami (naukowcami) i praktykami (duszpasterzami) pastoralnymi.

Jedną z funkcji teologii praktycznej jest przekładanie Objawienia na każdorazowe „dzisiaj” ludzkiej, społecznej oraz kościelnej sytuacji. Teologia pochodzi z wiary i do wiary zostaje ponownie odniesiona.¹ Cała teologia jest refleksją nad wiarą. Ta refleksja przebiega dwukierunkowo. Pierwszym z nich jest *studium Słowa Bożego*, autentycznie interpretowanego przez Urząd Nauczycielski Kościoła. Drugi kierunek koncentruje się na *człowieku, który rozmawia z Bo-*

¹ W. Kasper, *Funkcja teologii w Kościele*, w: *Podstawy wiary. Teologia*, Poznań 1991, s. 224 (Kolekcja „Communio”, t. 6).

giem: człowieku powołanym, by „wierzył”, by „żył”, by „przekazywał” innym *chrześcijańską wiarę i etos*. Ten kierunek obejmuje studium teologii dogmatycznej, teologii moralnej, teologii duchowości, prawa kanonicznego oraz teologii pastoralnej.²

W teologii pastoralnej te dwa kierunki zbiegają się w eklezjologii pastoralnej, w której Kościół jest ukazywany w tajemnicy komunii. Źródłem komunii eklezjalnej jest życie Trójcy Świętej. Kościół jest Mistycznym Ciałem Chrystusa, Ludem Bożym, który zespolony jedną wiarą, nadzieją i miłością pielgrzymuje przez dzieje ku nieprzemijającej ojczyźnie niebieskiej. Wszyscy ochrzczeni są żywymi członkami żywego organizmu Kościoła, karmiącego się darami sakramentalnymi, hierarchicznymi i charyzmatycznymi, które w nim współlistnieją. Dlatego jest dziś szczególnie konieczne, aby wszyscy chrześcijanie, oświeceni i prowadzeni przez wiarę, poznawali prawdziwą tożsamość Kościoła, całe jego piękno i świętość, a dzięki temu mogli czuć razem z nim i kochać go jak własną matkę. Z myślą o tym należy rozbudzać w całym Ludzie Bożym prawdziwy *sensus Ecclesiae*, połączony z wewnętrzną świadomością bycia Kościołem, to znaczy tajemnicą komunii.³ Realizacja tych zadań stanowi rdzeń działalności Stowarzyszenia.

Teologia pastoralna podejmuje współczesne wyzwania Kościoła i świata.⁴ Jan Paweł II sprecyzował przedmiot materialny i formalny teologii pastoralnej, która ma prowadzić naukową refleksję nad realizacją misji Kościoła w świecie.⁵ Człowiek pierwszą drogą Kościoła,

² Jan Paweł II, Adhortacja *Pastores dabo vobis*, 54.

³ Jan Paweł II, *Jesteście świadkami Chrystusa w nowym tysiącleciu*. Przesłanie do uczestników Światowego Kongresu Katolików Świeckich, Rzym 21 XI 2000, 4.

⁴ Jan Paweł II podkreślał, że istnieje głęboka, nierozzerwalna więź między ewangelizacją a refleksją teologiczną, gdyż ta ostatnia – jako nauka posiadająca własny status i własną metodologię – żyje wiarą Kościoła i jest na służbie jego misji. Pełniąc misję głoszenia Ewangelii, Kościół z wdzięcznością wyraża uznanie dla powołania teologów, docenia ich i popiera ich pracę. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*, 52.

⁵ Teologia pastoralna, czyli praktyczna jest „naukową refleksją o codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii; a więc o Kościele jako

po której powinien kroczyć Kościół w wypełnianiu swojego posłannictwa.⁶ Człowiek jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła, gdyż wyznaczył ją sam Chrystus, dlatego nieodmiennie prowadzi przez Tajemnice Wcielenia i Odkupienia. „Człowiek jest drogą Kościoła – drogą, która prowadzi niejako u podstawy tych wszystkich dróg, jakimi Kościół kroczyć powinien, ponieważ człowiek – każdy bez wyjątku – został odkupiony przez Chrystusa, ponieważ z człowiekiem – każdym bez wyjątku – Chrystus jest w jakiś sposób zjednoczony, nawet gdyby człowiek nie zdawał sobie z tego sprawy”.⁷

W centrum refleksji teologicznopastoralnej jest człowiek, dlatego współczesna teologia pastoralna nawiązuje z ludźmi dialog na temat różnych problemów, z jakimi się borykają, przynosząc im światło czerpane z Ewangelii. Wykorzystuje też nauczanie i bogate doświadczenie (tradycję) Kościoła, który dostarcza ludziom zbawczych sił, jakie otrzymuje od swego Założyciela. Osoba ludzka bowiem ma być zbawiona, a ludzkie społeczeństwo odnowione.⁸

„powszechnym sakramencie zbawienia”, jako znaku i żywym narzędziu zbawienia Jezusa Chrystusa, działającym przez słowo, sakramenty i posługę miłości. Teologia pastoralna nie jest tylko umiejętnością, zespołem wskazań, doświadczeń i metod. Ma status pełnoprawnej dyscypliny teologicznej, ponieważ czerpie z wiary zasady i kryteria działalności duszpasterskiej Kościoła w historii; Kościoła, który „rodzi” każdego dnia Kościół, jak to trafnie ujmuje św. Beda Czigody: „Nam et Ecclesia quotidie gignit Ecclesiam”. Wśród tych zasad i kryteriów szczególnie ważne miejsce zajmuje ewangeliczne rozeznanie sytuacji społeczno-kulturalnej i kościelnej, w której prowadzona jest działalność duszpasterska. (...) Wiedzę, zdobytą dzięki studium teologii pastoralnej, należy wykorzystywać w zastosowaniach praktycznych, to jest w określonych formach posługi duszpasterskiej, które kandydaci do kapłaństwa powinni podejmować stopniowo i zawsze w zgodzie z innymi obowiązkami, jakie nakłada na nich formacja. Mowa tu o „doświadczeniach” duszpasterskich, które mogą przyjąć formę prawdziwej „praktyki duszpasterskiej”, trwającej nawet przez dłuższy czas i wymagającej systematycznej weryfikacji” Jan Paweł II, *Adhortacja Pastores dabo vobis*, 57.

⁶ Zob. P. Góralczyk, *Człowiek drogą Kościoła w nauczaniu Jana Pawła II*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 5(2007), s. 8-21.

⁷ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 14.

⁸ KDK 3. 29. Jan Paweł II podkreślał, że poszukiwanie prawdy jest głęboko zakorzenione w ludzkiej naturze i dlatego nie może być bezcelowe i pozbawione sensu. Już sama zdolność poszukiwania prawdy i stawiania pytań podsuwa pierwszą odpowiedź.

Teologia pastoralna służy Kościołowi, przypatrując się uważnie wszystkim przemianom, jakie dokonują się za sprawą człowieka w świecie.⁹ Ponieważ jest nauką teologiczną musi uwzględniać modele teoretyczne teologii, ale jednocześnie wykorzystuje doświadczenie dla budowania modeli wykorzystywanych w praktyce kościelnej. Te aspekty refleksji teologicznopastoralnej stanowią fundament idei *Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów i Duszpasterzy*. Taka nazwa zobowiązuje. Przede wszystkim wskazuje ona na naukowość prowadzonej refleksji, gdyż miejsce teologicznych badań wśród nauk humanistycznych jest niekwestionowane.¹⁰ Jest to także pewien wyznacznik nowego spojrzenia na teologię pastoralną. Jest to nie tylko teologia, pełnoprawna dziedzina wiedzy humanistycznej, ale nadto ma charakter praktyczny, przez co sytuuje się w grupie nauk społecznych i prakseologicznych.¹¹ Z jednej strony teologia pastoralna jest nauką formalną (dedukcyjną), ale z drugiej strony jest dziedziną wiedzy empirycznej (indukcyjnej).¹² W teologii pastoralnej zostaje więc skompilowany element teoretyczny i praktyczny.¹³

Człowiek nie podejmowałby poszukiwania czegoś, o czym nic by nie wiedział i co uważałby za absolutnie nieosiągalne. Tylko perspektywa uzyskania odpowiedzi może go nakłonić do postawienia pierwszego kroku. Istotnie, tak właśnie dzieje się zazwyczaj w procesie badań naukowych. Jeśli naukowiec kierujący się jakąś intuicją zaczyna szukać logicznego i sprawdzalnego wyjaśnienia określonego zjawiska, od samego początku jest przekonany, że znajdzie odpowiedź; stąd też nie zraża się niepowodzeniami. Nie uważa owej pierwotnej intuicji za bezużyteczną tylko dlatego, że nie osiągnął swojego celu; słusznie uznaje raczej, że nie udało mu się dotąd znaleźć właściwego rozwiązania. Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, 29. Teologia pastoralna jest też nauką, w której liczy się intuicja badacza.

⁹ Zob. P.M. Zulehner, *Teologia pastoralna wobec sytuacji Kościoła w Europie*, w: *Sytuacja Kościoła w Zjednoczonej Europie*, red. E. Robek, Warszawa 2005, s. 77-90.

¹⁰ Zob. C. Vagaggini, *Teologia. Pluralizm teologiczny*, Kraków 2005.

¹¹ Zob. R. Kamiński, *Działalność zbawcza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej*, Lublin 2007, s. 7-39.

¹² J. Mikołajec, *Metody teologii pastoralnej*, „Ateneum Kapłańskie” 144(2005), s. 252-269.

¹³ M. Mierzwiński, *Teologia pastoralna czy teologia praktyczna. Spór o nazwę czy koncepcję?*, „Ateneum Kapłańskie” 144(2005), s. 224-233.

Przyjmując zatem charakter teoretyczno-praktyczny badań pastoralnych trzeba szukać takiej formuły działalności Stowarzyszenia, aby zarówno naukowcy, jak i duszpasterze mogli korzystać z osiągnięć pastoralistów.

Zgodnie ze Statutem (art. 12) Stowarzyszenie realizuje swoje cele poprzez:

- 1) prowadzenie działalności naukowo-badawczej w zakresie teologii pastoralnej;
- 2) krzewienie wiedzy z zakresu teologii pastoralnej wśród duszpasterzy, osób konsekrowanych i wiernych świeckich;
- 3) rozpowszechnianie i popieranie inicjatyw wykorzystujących wiedzę z teologii pastoralnej w zastosowaniach praktycznych, czyli w określonych formach posługi duszpasterskiej;
- 4) propagowanie uniwersyteckich studiów specjalistycznych z zakresu teologii pastoralnej;
- 5) prowadzenie działalności szkoleniowej, organizowanie i prowadzenie sympozjów, uczestniczenie w zjazdach naukowych;
- 6) prowadzenie działalności wydawniczej, wydawanie własnego, specjalistycznego czasopisma i samodzielnych publikacji;
- 7) podejmowanie wszelkich działań zmierzających do podniesienia wiedzy z zakresu teologii pastoralnej u osób zaangażowanych w działalność Kościoła;
- 8) wykorzystywanie wiedzy z różnych dziedzin naukowych do rozeznawania i interpretowania sytuacji społeczno-kulturowej i religijnej, w której prowadzona jest działalność duszpasterska Kościoła;
- 9) współdziałanie z władzami wyższych uczelni oraz stowarzyszeniami i organizacjami naukowymi w celu prowadzenia dialogu i podejmowania wspólnych inicjatyw naukowych;
- 10) współpracę z instytucjami kościelnymi w celu przestrzegania przez duszpasterzy zasad i norm działalności duszpasterskiej Kościoła.

Z tych zadań wynika, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby Stowarzyszenie w swojej nazwie miało wpisanych zarówno pastoralistów, jak i duszpasterzy. Na to wskazuje także dotychczasowe doświadczenie i charakter działalności Stowarzyszenia. Mając jednak na uwadze krytyczne głosy dotyczące nazwy Stowarzyszenia, należy wyraźnie podkreślić, że dalsza działalność tej organizacji będzie miała sens, jeśli duszpasterze pozostaną nie tylko adresatami teorii pastoralnych, ale będą autentycznymi twórcami praktycznych modeli pastoralnych. To może zaś się spełnić, jeżeli duszpasterze będą mogli dialogować z pastoralistami i wymienić z nimi swoje doświadczenia.

Do wypełniania obowiązków duszpasterskich kapłanom potrzebne są kompetencje, profesjonalizm, wiedza i praktyczne umiejętności, a to wymaga nieustannego dokształcania. W osobie duszpasterza łączą się umiejętności z mistrzostwem, naturalne uzdolnienia z wyuczonymi sprawnościami, a przede wszystkim dary naturalne z charyzmatycznym ubogaceniem osobowości. Status społeczny duszpasterza określony jest przez spełniane przez niego funkcje, ale praktycznie jest on też uwarunkowany poprzez osobistą kulturę duszpasterza, jego wiedzę, „fachowość i zawodowstwo”, kwalifikacje, a przede wszystkim duchowość opartą na formacji ludzkiej, chrześcijańskiej i kapłańskiej, które powinny mieć wymiar praktyczny. W formacji pastoralnej kapłanów należy zatem szczególną uwagę zwrócić na przygotowanie ich do duszpasterstwa nowoczesnego, dlatego powinno być skoncentrowane na trzech kierunkach: teologicznym, społecznym i praktycznym.

Stowarzyszenie powinno czynnie włączyć się w realizację wskazań dotyczących potrzeby zorganizowanej formacji stałej kapłanów. Za tę formację odpowiada Biskup. Stowarzyszenie powinno nieść pomoc również w tej dziedzinie. Począwszy od sporządzenia projektu formacji stałej, należy nakreślić programy jej realizacji, które nadadzą jej charakter systematycznej prezentacji wybranych treści, podzielonej na etapy i prowadzonej ściśle określonymi metodami.

Biskup powinien zapewnić kapłanom czas i miejsce na formację stałą, ale zorganizowanie takiej formacji mogłyby podjąć się oddziały Stowarzyszenia działające w diecezjach. Dzięki Stowarzyszeniu możliwe byłoby również porozumienie kilku sąsiednich diecezji lub całego regionu kościelnego, które łączyłyby swe siły, aby zapewnić odpowiedni poziom inicjatywom sprzyjającym postępowi formacji stałej, takim jak specjalistyczne kursy biblijne, teologiczne i pastoralne, sesje wyjazdowe, cykle konferencji, spotkania poświęcone refleksji i weryfikacji duszpasterskich doświadczeń kapłanów i społeczności kościelnej. Zgodnie z zaleceniem Adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* Biskup powinien wypełniać swoją powinność zabiegając także o pomoc ze strony wydziałów i instytutów teologicznych i pastoralnych, seminariów, organizacji i związków gromadzących ludzi - kapłanów, zakonników i wiernych świeckich zaangażowanych w dzieło formacji kapłańskiej.¹⁴

Formacja kapłanów jest „stała” dlatego, że musi towarzyszyć kapłanom zawsze, a więc w każdym okresie i niezależnie od uwarunkowań ich życia, a także od funkcji, jakie pełnią w Kościele; będzie ona oczywiście uzależniona od możliwości i okoliczności związanych z wiekiem, warunkami życia i zadaniami powierzonymi kapłanowi. Formacja stała jest przede wszystkim obowiązkiem młodych kapłanów: częstotliwość i systematyczność spotkań powinna nadawać jej taką samą powagę i solidność, jaką odznaczała się formacja seminarystyczna, a jednocześnie prowadzić stopniowo młodych do zrozumienia i przeżywania niezwykłego bogactwa Bożego „daru” kapłaństwa oraz do wyrażania ich pasterskich zdolności i postaw służebnych, także poprzez coraz bardziej autentyczną i odpowiedzialną obecność w presbyterium, a więc poprzez wspólnotę z wszystkimi braćmi kapłanami i współodpowiedzialność. Choć zrozumiałe jest uczucie pewnego „przesytu”, jakiego może doznawać młody kapłan, gdy opuszczając seminarium staje wobec perspektywy dalszych studiów

¹⁴ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Pastores dabo vobis*, 79.

i spotkań formacyjnych, należy odrzucić jako absolutnie fałszywy i niebezpieczny pogląd, iż formacja kapłana kończy się w momencie, gdy opuszcza on seminarium.¹⁵

Te wskazania Jana Pawła II mogą stać się drogowskazem dla dalszej działalności Stowarzyszenia. Teologia pastoralna w Polsce przeżywa okres szybkiego rozwoju w oparciu o charyzmat nauki i docenienie jej służebnej roli w działalności Kościoła. Stoi przed nią ważne zadanie: powinna głębiej wejść w tajemnicę Boga i człowieka żyjącego w świecie, umożliwić rozeznanie „znaków czasu” i pomagać w szukaniu nowych sposobów realizacji misji duszpasterskiej, apostołskiej i ewangelizacyjnej w Kościele w Polsce. To zadanie jest też wyzwaniem dla Stowarzyszenia. *Non nova sed nove* (rzeczy stare, ale podane w nowy sposób) – Stowarzyszenie powinno realizować tę zasadę, otwierając się zarówno na duszpasterzy, jak i na laikat (w nazwie są dwie adhortacje: *Pastores dabo vobis* i *Christifideles laici*). Wspólna troska o wysoki poziom kształcenia kapłanów i dbałość o zaangażowanie teologiczne laikatu domagają się współpracy na tym polu całego Kościoła w Polsce. Jest to również nowe wyzwanie dla *Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów i Duszpasterzy*, lub tylko *Pastoralistów*, ale pod warunkiem, że będą to zarówno naukowcy, jak i praktycy: duchowni i świeccy.

Streszczenie

Dzięki Stowarzyszeniu Pastoralistów i Duszpasterzy byłoby możliwe porozumienie w sąsiednich diecezji lub całego regionu kościelnego, które łączyłyby swe siły, aby zapewnić odpowiedni poziom inicjatywom sprzyjającym postępowi formacji stałej, takim jak specjalistyczne kursy biblijne, teologiczne i pastoralne, sesje wyjazdowe, cykle konferencji, spotkania poświęcone refleksji i weryfikacji duszpasterskich doświadczeń kapłanów i społeczności kościelnej.

¹⁵ Tamże, 76.

Zgodnie z zaleceniem Adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* Biskup powinien wypełniać swoją powinność zabiegając także o pomoc ze strony wydziałów i instytucji teologicznych i pastoralnych, seminariów, organizacji i związków gromadzących ludzi – kapłanów, zakonników i wiernych świeckich zaangażowanych w dzieło formacji kapłańskiej.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Gesellschaft der Pastoraltheologen und Seelsorgern könnte eine wichtige Rolle bei der Einigung in den benachbarten Diözesen oder der gesamten kirchlichen Region. Sie könnte die Kräfte zu bündeln, um angemessene Fortschritte bei den Initiativen für die geistliche Formung zu gewährleisten. Zu den Initiativen gehören: spezielle biblische, theologische und pastorale Kurse, Porträt-Sitzungen, Zyklen von Konferenzen, Tagungen zum Nachdenken und Überprüfung der pastoralen Erfahrung von Priestern und kirchlichen Gemeinschaften. Nach der Empfehlung des Apostolischen Schreiben „*Pastores Dabo Vobis*“ soll der Bischof seine Pflicht ausüben auch durch die Unterstützung von theologischen und pastoralen Fakultäten und Institute, durch die Seminare, Organisationen und Verbände, die Menschen zu sammeln – Priester, Ordensleute und Laien, die sich der Priesterausbildung beteiligten.